

Perustuslakivaliokunta

Oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2019

JOHDANTO

Vireilletulo

Oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2019 (K 12/2020 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti, Oikeuskanslerinvirasto
- apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen, Oikeuskanslerinvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

(1) Oikeuskanslerin kertomuksen yleiskatsausosassa esitellään oikeuskanslerin tehtävät ja toimivaltuudet sekä tarkastellaan muun muassa Oikeuskanslerinviraston organisaatiota ja taloutta. Tämän lisäksi kertomuksessa selostetaan oikeuskanslerin toimintaa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston virkatointien lainmukaisuuden valvonnassa, perus- ja ihmisoikeuksien valvontaa, oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja sen osana asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnan valvontaa sekä viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien laillisuusvalvontaa hallinnonaloittain. Tilastotietoja viraston toimenpiteistä ja työtilanteesta sisältyy kertomuksen viimeiseen lukuun.

(2) Kertomukseen sisältyvät vakiintuneen käytännön mukaisesti oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot. Oikeuskansleri Pöysti tarkastelee puheenvuorossaan oikeuskansleria toimitusministeristön roolin valvojana. Apulaisoikeuskansleri Puumalaisen puheenvuoro käsittelee puolestaan rakenteellisia ongelmia lastensuojelun uhkana. Kertomukseen sisältyy lisäksi esipuhe, joka koskee kansanvaltaista oikeusvaltiota ja ylintä laillisuusvalvontaa kertomusvuoden jälkeen alkaneissa, covid-19-pandemian aiheuttamissa poikkeusoloissa.

Valiokunnan mietintö PeVM 11/2021 vp

Toimitusministeristön laillisuusvalvonta

(3) Oikeuskanslerin puheenvuoroon sisältyy varsin laaja ja seikkaperäinen katsaus toimitusministeristön toiminnan rajoihin ja toimitusministeristön laillisuusvalvontaan. Kertomusvuoden aikana oli kaksi ajanjaksoa, jolloin hallitus oli toimitusministeristö. Näistä ensimmäinen kesti lähes kolmen kuukauden ajan.

(4) Oikeuskanslerin perustuslain 108 §:n mukaisena tehtävänä on muun muassa valvoa valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatointen lainmukaisuutta. Oikeuskanslerin on pyydettyä annettava presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä.

(5) Toimitusministeristön roolia koskevat kysymykset tulevat oikeuskanslerin kertomuksen (s. 19) mukaan arvioitavaksi usein ministeriöiden aloitteesta perustuslain 108 §:n 2 momentin mukaisena tietojen tai lausuntojen pyytämisenä. Kyseisiä pyyntöjä tuli ministeriöiden virkamiehiltä runsaasti vuonna 2019. Valtioneuvoston sisäiset konsultaatiot eivät suoraan näy Oikeuskanslerinviraston toimintaa koskevissa tilastoissa.

(6) Myös valtioneuvoston yleisistuntoon tulevien esittelylistojen tarkastuksessa kiinnitettiin kertomuksen (s. 20) mukaan Oikeuskanslerinvirastossa huomiota toimitusministeristön roolia koskevien periaatteiden asianmukaiseen soveltamiseen. Tarvittaessa esittelijää pyydettiin poistamaan valtioneuvoston esittelylistoilta asiat, jotka eivät soveltuneet toimitusministeristönä toimivan valtioneuvoston ratkaistaviksi.

(7) Oikeuskanslerin puheenvuorossa tarkastellaan toimitusministeristön toimivaltaa muun muassa lainsäädäntötyössä, ulko- ja turvallisuuspolitiikassa sekä kansainvälisten asioiden hoitamisessa, virkanimityksissä ja taloudellisissa ja suunnittelupäätöksissä sekä hallintoasioissa. Perustuslakivaliokunta pitää perusteltuna, että toimitusministeristöön liittyviä näkökohtia käsitellään laajasti ja monipuolisesti oikeuskanslerin kertomuksessa.

Julkisen hallinnon digitalisaatio

(8) Oikeuskanslerin kertomuksessa (s. 86—87) käsitellään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta erityisesti digitaalisuutta ja palveluiden käytettävyyttä. Perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että julkisen hallinnon digitalisaatioon ja sähköisiin julkisiin palveluihin liittyviä haasteita pidetään esillä laillisuusvalvonnassa (PeVM 16/2020 vp, s. 3).

(9) Oikeuskanslerin kertomuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että palvelujen digitalisoinnin riskejä palveluiden tasapuoliselle ja syrjimättömälle saatavuudelle voidaan osin torjua jo ennakkolisesti huolehtimalla lainsäädännön laadusta, kun sähköisten palveluiden tuottamiseen tarkoitettu rekistereistä ja itse palveluista säädetään. Kaikkia ongelmia ei kuitenkaan voida torjua lainsäädännön keinoin, sillä osin ongelmat tulevat esiin vasta palveluja käyttöön otettaessa. Perustuslakivaliokunta pitää riittävän ja asianmukaisen lainsäädännön lisäksi tärkeänä myös sitä oikeuskanslerin kertomuksessa mainittua seikkaa, että viranomaisen johdolla on ennakoiva ote yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden ja hallinnon palveluperiaatteen toteuttamiseen digitaalisessa ympäristössä.

Valiokunnan mietintö PeVM 11/2021 vp

(10) Julkisen hallinnon digitalisaatiolla on merkitystä perustuslain 21 §:ssä turvattujen oikeuksien kannalta. Julkisen vallan velvollisuus huolehtia hallinnossa asioinnin tosiasiallisesta mahdollistamisesta kaikille tarkoittaa perustuslakivaliokunnan mukaan myös perinteisten asiointitapojen, kuten paperisen ja henkilökohtaisen asioinnin, mahdollisuuksien säilyttämistä riittävässä määrin digitaalisten palveluiden rinnalla. Lisäksi olennaista on huolehtia molempien kansalliskielten riittävästä näkyvyydestä myös digitaalisissa palveluissa ja myös muista kielellisistä oikeuksista. Kielen ja osallisuuden kannalta merkittäviä ovat myös automatisoitujen menettelyjen ymmärrettävyys ja kontrolloitavuus (PeVM 16/2020 vp, s. 3). Perustuslakivaliokunta korostaa edelleen näiden näkökohtien merkitystä.

Kanteluasioiden käsittely

(11) Kertomusvuoden aikana Oikeuskanslerinvirastossa tuli vireille 2 130 kanteluasiaa. Muita laillisuusvalvonta-asioita tuli vireille 1 036.

(12) Asioita ratkaistiin 2 959. Kertomusvuoden lopussa vireillä oli 12 yli vuoden vanhaa kanteluasiaa. Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että kanteluasioiden keskimääräiset ja mediaanikäsitteleyajat ovat kertomusvuonna pidentyneet verrattuna kahteen sitä edeltävään vuoteen. Toisaalta vireille tulleiden omien aloitteiden määrät ovat kasvaneet jonkin verran.

(13) Perustuslakivaliokunta ei ole erikseen arvioinut oikeuskanslerin yksittäisiä ratkaisuja tai kannanottoja (PeVM 16/2020 vp, PeVM 5/2018 vp, PeVM 1/2017 vp, PeVM 3/2016 vp, PeVM 8/2015 vp).

(14) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota samaansa selvitykseen siitä, että kertomusvuoden jälkeen laillisuusvalvonnan työ määrä on kasvanut huomattavasti. Tämä näkyy muun muassa kanteluiden määrässä, jonka arvioidaan kasvaneen paitsi poikkeusolojen vuoksi myös yleisesti muutenkin. Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että laillisuusvalvontaan varataan riittävät resurssit. Asiaan tulee kiinnittää huomiota myös perustuslakivaliokunnan kiirehtimässä ylimpien laillisuusvalvojien tehtävien jakoa koskevassa uudistuksessa (PeVM 16/2020 vp, PeVM 2/2019 vp, PeVM 5/2018 vp, PeVM 3/2018 vp, PeVM 2/2017 vp, PeVM 1/2017 vp, PeVM 3/2016 vp, PeVM 2/2016 vp, PeVM 8/2015 vp, PeVM 7/2015 vp).

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Perustuslakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 12/2020 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Valiokunnan mietintö PeVM 11/2021 vp

Helsingissä 10.6.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Johanna Ojala-Niemelä sd

jäsen Bella Forsgrén vihr

jäsen Jukka Gustafsson sd

jäsen Olli Immonen ps

jäsen Mikko Kinnunen kesk

jäsen Anna Kontula vas

jäsen Sakari Puisto ps

jäsen Wille Rydman kok

jäsen Ari Torniainen kesk

jäsen Heikki Vestman kok

jäsen Tuula Väätäinen sd

varajäsen Johannes Koskinen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Liisa Vanhala